

לוי גילוי

ה' משתעשע עם בני ישראל

20

כתב בספר "תפארת שלמה", אומרים בהגדה "ובמורא גדול" - זה גילוי שכינה. כי השי"ת נביכול מתדבק עם כל אחד ואחד מבני ישראל, כמו שכתוב (שמות יא, ד): 'כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים', ובזוהר הקדוש (ויקהל, קצנ.) כתוב כי בכל חצות לילה השי"ת נכנס בגן עדן להשתעשע עם הצדיקים, אמנם, בלילה זה אינו נכנס לגן עדן, רק בתוך בני ישראל העושים רצונו במצות הנהוגים בלילה זה, באכילת מצה וסיפור יציאת מצרים. וזהו שאמר: ובמורא גדול - זה גילוי שכינה.

השם
אלוהים
תורה

עוד כתב אמרו בגמרא (נבב.ג.): שנים שאכלו פסחיהן אחד אכלו לשם אכילה גסה ואחד לשם פסח, זה שאכלו לשם מצוה, נאמר (הושע יד, י) 'וצדיקים ילכו בס', וזה-שאכלו לשם אכילה גסה - 'ופושעים יכשלו בס'. צריך להבין למה נקטו ענין זה דוקא באכילת פסח ולא באכילת קדשים ומעשר שני וכיוצא בהם.

אלא, היות ובלילה זה השכינה ומשרתי עליון וצדיקים שבגן עדן כולם באים לעוה"ז להשתעשע עם ישראל. לכן האוכל לשם אכילה גסה הוא נבזה מאוד לפני המלך, בעמדו לפני ה' ומלאכיו אשר לפניו, ויתנהג כאחד הריקים.

התבונן האדם להיות ירא בלילה הזה מפני פחד ה' ומהדר גאונו.

סגולת הלילה מראשית הבריאה

בפרקי דרבי אליעזר (פ' לב) כתוב: הגיע ליל יום הפסח, קרא יצחק לעשו בנו הגדול, ואמר לו: בני, זה הלילה כל העולם כולו אומרים בו הלל, ואוצרות טללים נפתחים בזה הלילה עשה לי מטעמים וכו', אמרה רבקה ליעקב: בני, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחים בו, העליונים אומרים בו שירה, הלילה הזה עתידים בניך להגאל מיד שעבוד, הלילה הזה עתידין לומר שירה עשה מטעמים לאביך וכו'.

שורש נצחיות ישראל

כבר ביארנו שלא למזכרת אנו חוגגים את המועדים, אלא חורים אנו בהם לתוכנם המקורי - לאותה קדושת הזמן שנשפעת גם עכשיו כבעת היא. אמר מו"ר זצ"ל (הרב צבי הירש ברוידא זצ"ל מקלם) כי לא הזמן עובר על האדם, אלא האדם נוסע בתוך הזמן. למשל: בשבת הראשונה כאילו נקבעה 'תחנה' ששמה שבת, ובכל שבוע ושבוע מגיע האדם לאותה 'תחנה' עצמה - ממש אותה השפעת קדושה עצמה של שבת בראשית. וכן במועדים: בכל שנה ושנה חוזר האדם ומגיע אל 'תחנת' גאולת מצרים, אשר בזמן ההוא אפשר להשיג השפעת הגילוי של חירות - זמן חירותנו ממש.

ה' ק
אליהו
לכתוב

(1)

ארבע כוסות

היכן מצינו בתורה רמו לארבע הכוסות?

נאמר: "תכוסו על השה" (שמות יב ד) — אותיות "תכוסו" הן כאותיות "כוסות", והיינו שעל השה של פסח יש להוסיף את הכוסות... (לפי המדרש)

ארבע הכוסות הן — לפי דברי חכמינו — כנגד ארבע לשונות גאולה שנאמרו בתורה: א) "והוצאתי אתכם מתחת

סבלות מצרים", ב) "והצאתי אתכם מעבודתם", ג) "וגאלתי אתכם בורע נטויה", ד) "ולקחתי אתכם לי לעם".

ארבעה סוגי פורעניות הם שישראל סובלים בכל הגלויות: א) הצוררים נוטלים מהם את רכושם, מקפחים את פרנסתם ומביאים אותם לידי מצוקה ורעב. ב) הם גורמים להם סבל ויסורים גופניים על-ידי פרעות ועוונות. ג) הם משפילים ומביזים אותם בבזיונות הקשים

קצת
מצינו
תורה

מעיינה של תורה

בני ישראל בפרך; השפילו את כבודם בשעבדם אותם כעבדים, ואף לא הניחו להם לעבוד את אלוקיהם, עד ששקעו במ"ט שערי טומאה.

כנגד ארבעה סוגי פורעניות אלה אמר השם-יתברך את ארבע לשונות הגאולה: א) "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" — מתחת העול הכבד שהטילו

הם מדכאים את החיים הרוחניים והדתיים של ישראל ואינם מניחים להם לשמור את מצוות התורה ולעבוד את השם כהלכה.

גם במצרים עברו על ישראל ארבעת סוגי הפורעניות הללו. נטלו מהם את רכושם — "וישימו עליו שרי מסים"; עינו את גופיהם — "ויעבדו מצרים את

שהשם-יתברך מפרנס אותנו בהרחבה ואינו מניח לאויבינו לעשוק אותנו ולהרעיבנו. והכוס הרביעית, כשאנו אומרים "שפוך חמתך... כי אכל את יעקב..." — דהיינו, שהבורא יפרע מאויבינו המענים אותנו עינוי גוף וזוומים להכחידנו חלילה...

(בינה לעתים)

עליהם שריהמסים. ב) "והצאתי אתכם מעבודתם" — מן העבודה הגופנית המפרכת ומיסורי הגוף. ג) "וגאלתי אתכם בורע נטויה" — מן העבדות וההשפלה. ד) "ולקחתי אתכם לי לעם" — מן הירידה הרוחנית תתרוממו להיות לי לעם-סגולה.

לפיכך שותים אנו ארבע כוסות כנגד ארבע הגאולות הללו: הכוס הראשונה בשעת קידוש, כשאנו אומרים "מקדש ישראל" — שקדשנו והוציאנו מתוך טומאת מצרים; הכוס השנייה כשאנו פותחים ב"עבדים היינו" ומסיימים ב"גאל ישראל" — דהיינו, שהשם-יתברך גאלנו מחרפת העבדות ועשאנו בני-חורין. הכוס השלישית כשאנו מברכים על המזון —

הצטרף בלתי והל' קור

שמספרים כך נתברר יותר האהבת ה' של המספר.

הג' בניס, החכם הרשע והתם ששואלים, ועונים להם תשובה אין זה מראה על אהבת ה', האהבת ה' נתברר כאשר מתפשים לספר למי שאינו שואל, להאיר עיני מי שאינו יודע. ובאמת כך היתה מידתו של אברהם אבינו ע"ה לפרסם כבוד שמים אפילו מבלי שישאלו. וא"כ א"ש שהיסוד של הגדה של פסח באמת הוא הסיפור לשאינו יודע לשאל, כי בזה מתברר אהבתו להבורא ית"ש.

כבר כתבנו שנקרא הגדה ע"ש הפסוק והגדת לבנך. ויש להבין אמאי דייקא נקרא כן ע"ש הפסוק דכתיב בן שאינו יודע לשאל. ויש לומר שמצות סיפור יציאת מצרים הוא ענין של אהבת ה', בטור מביא בשם אחיו שהג' רגלים מכוונים נגד הג' אבות ופסח כנגד אברהם אבינו, וכמו שאברהם אבינו היה מידת אהבה כך פסח ענינו אהבת ה', וכמו שאצל בני אדם כשאוהבים מישהו מספרים ומרבים בשבחיו, כך אם רוצים להראות אהבתנו להבורא ית"ש מספרים ונב גדולתו ושבתו, וכמה שיותר

העצרת הלאומית

על הלשון הארמית וסיבת שימושה

היי

מדוע אומרים פסקא זו בארמית, ומדוע בכלל נשתנתה שפת העם מלשון הקודש לשפת הגלות הארמית, הרי במצרים נשתבחו ישראל בזה שלא שינו את לשונם, וכאן בשבעים שנות גלות בבל נהפכה לשונם לשפת הכבליים. ולא זו בלבד, אלא שנשארה שפה זו עמהם גם כשחזרו לארץ ישראל, וגם לימוד התורה נהפך כולו ללשון הארמית. כי לא רק התלמוד הבבלי נכתב בארמית, אלא התלמוד הירושלמי שנכתב בארץ ישראל גם הוא בלשון ארמית סורסית נכתב. מדוע זה?

אלא, כתב מרן הגר"י קמינצקי זצ"ל, רצו חכמינו להדגיש לנו יסוד חשוב, שתקופת הבית השני לא היתה תקופת גאולה. כי באמת לא השלימו ישראל את תקופת הגלות שנגזרה עליהם בחורבן הבית הראשון, ועל פי שורת הדין היו צריכים להשאר בבבל עוד זמן רב. אלא שראתה ההשגחה העליונה שלאחר שבעים שנה כבר נטמע ונתערב רוב העם בין הגויים, לכן חילצם הקב"ה והחזירם לשרשם הרוחני, לארץ ישראל, ואף בנה להם את בית הבחירה, אך הכל היה באופן זמני, רק עד שנתחזק ונתחזל ביסודות האמונה ונהיה מחוסנים לקראת הגלות הארוכה. ולכן, אף על פי שיחזקאל הנביא הודיענו את כל תכנית הבית השלישי לפרטיה, והזהירנו לשננה ולדעתה (יחזקאל מ, ד), לא בנו את הבית השני על פי תכניתו, כי ידעו שלא זה יהיה הבית הנצחי שיתקיים לעולם, ואין זו אלא גאולה זמנית ועראית.

וכדי להשריש בלבנו יסוד זה שעדיין לא נגאלנו גאולה שלמה, ואף על פי שאנחנו בארץ ישראל ובית המקדש אף הוא בנוי אין זה קץ הימין, ואין אנו אלא כמצב של כוננות לגלות העומדת מאחורי כתלנו - לכן השאירו את השפה הארמית, שפת הגלות, כשפה העיקרית של כלל ישראל. למען תהיה לאות כי עדיין לא נגאלנו. וזה הטעם שהעלו עמם את שמות החדשים מבבל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב), ולא העירו לבית החשמונאים כשנטלו את המלוכה (עיי' רמב"ן בראשית מט, ט), כי העמדת מלך מזרע יהודה היתה עלולה להתפרש כמלוכת משיח בן דוד וכגאולה השלמה, והיה ניחא להם שידעו הכל שעדיין לא באה.

ולפי זה נוכל להבין את הקשר בין הלשון הארמית של "הא לחמא עניא" לבין התקרה לגאולה השלמה: "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין".

הא לחמא עניא

חיוב העמל התמידי בתיקון המידות יש להבין מה שייכות "הא לחמא עניא" למה שמסיימים "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל". ויתכן שרמזו למה שאמרו במדרש (איכה רבתי א כח) עה"פ "גלתה יהודה מעוני", על שאכלו חמץ בפסח, ולא אכלו לחם עוני. לפיכך אנו אומרים "הא לחמא עניא"

לחמא עניא,
מאכילת חמץ
והקשה
מחמת עבודה
של אכילת ה
ברם, י
רוצה אני,
הוא שתוקפו
היינו ג' שרי
פ"ד מכ"א. ש
עבודה זרה י
ולא עבודה אלא
ששלשת העו
והרפוא
לרגע. כי הי
הלכות שער י
היא מחמיצו
שברפיון ועז
וזהו שרמזו
היא כיצד י
"מעוני", שי
לא עמלו עי
לחמא עניא
היצר ומשעו

3

מה נשתנה

כאן מתחילים אנו בקיום מצוות עשה של "והגדת לבנך". והמצווה מתחילה בשאלת הבנים.

רבי יהודה הלוי בספר 'הכוזרי' מדבר על כך, שאמונת ישראל זו ראייה שאינה צריכה עמה לא ראייה ולא מופת. אמונת ישראל אינה מבוססת על ראיות שכליות, על הוכחות, אלא היא מבוססת על מציאות חיינו: יצאנו - מיליוני אנשים יחדיו - ממצרים, התגלתה לנו השכינה, קיבלנו את התורה, הלכנו ארבעים שנה במדבר, נקרע לנו הירדן, וכן הלאה. ובכל זה הלכה ונחקקה עמוק עמוק בתודעת חיינו האמונה הגדולה, כי ד' אחד - הוא אלהינו, הוא אבינו, הוא מלכנו, הוא מושיענו והוא יושיענו ויגאלנו שנית. האמונה בהש"ת, המשרה שכניתו בתוכנו היא היא סוד החיים הישראליים, והיא העוברת מדור לדור על ידי החיים עצמם! ועל כן, אע"פ שבית המדרש הוא המקום שבו אנחנו מעבירים את יסודי הדעת שלנו, את האמונה אנו מעבירים בבית, מאב לבן. ישראל נקראים: "מאמינים בני מאמינים", כלומר, האמונה עוברת מאב לבן דווקא, והמאמינים הם בהכרח גם בני מאמינים! כי אמונה היא חיים, ודאות פנימית, והסדר של העברת האמונה מדור לדור, מאב לבן, מתגלה במצוות "והגדת לבנך".

ה' 38
מה נשתנה
סוגיא אחרת
א"ת
8 יב ט' 30

יש להבין אנו שהחינוך מתחיל מהקשר הנפשי ומהאמון המאפשרים לילד לשאול את אביו. פעמיים מזכירה התורה: "והיה כי ישאלך בנך לאמר" וכד', ולכאורה אפשר לשאול: ומה אם הבן לא ישאל? איך נחנך אותו אז? במקל חובלים? התשובה היא, שזה עצמו הכישלון היותר גדול בחינוך - כשלא הצלחת ליצור עם בניך מערכת יחסים כזאת, בה הם יפנו אליך את השאלות היותר מהותיות בחיים, את השאלות על סדרי עבודת ד' ומגמתה.

נלמד מהסדר של ליל הסדר.

הסדר הוא שהחינוך מתחיל בשאלת הבנים. כל אחד צריך לשאוף לכך שבניו ישאלו אותו. זוהי האווירה החיובית, החמה, מלאת האמון ההדדי שצריכה להיות בבית הישראלי - ואז הבנים שואלים! פתיחת השאלות היא במילים: "מה נשתנה", כי תחילת הדעת היא ההבחנה - ההבנה במה נשתנה זה מזה; ובלשון חז"ל: "הבדלה בחונן הדעת". למה תקנו הבדלה (במוצ"ש) בברכת "חונן הדעת"? כי הדעת היא המבדלת בין דבר לדבר, ועל ידה מתברר עניינו של כל דבר! ועל כן שאלות הבן המתעניין מתחילות מההבחנה שלו בייחודו של הלילה הזה! ומתוך כך יתברר עניינו של הלילה הזה.

הבן מתחיל מהמוחש ועובר למופשט, ולכן מתחיל מהדבר הבולט, שהלילה הזה כולו מיצה, ממשיך למרוו, שזו גם מציאות ממשית, אך בכל זאת לא כולו מרוו אלא יש בו מרוו, עובר להטבלה, שזה מעשה רגעי, אין זה האוכל עצמו, זה פחות ממשי, ומכאן ל"כולנו מסובים", שזוהי רק דרך האכילה. ניכרת הדרגה מההבחנה היותר בולטת, היותר קלה לזיהוי - שאין פה לחם על השולחן, עד להבחנה היותר מעמיקה שמטבילין ושמסובין. כל אלה הם שאלת הבן המתעניין. הטבע הישראלי הוא ההתעניינות. זהו המאפיין של עם ישראל בכל הדורות; אנחנו אוהבי דעת, שואלי שאלות ומחפשי תשובות. כך מתחילה ההגדה, על ידי שאלת הבנים.

יש לשים לב, כי המצה, המרוו וההסבה הם דברים שהבן יכול לשים לב אליהם מיד עם תחילת הערב, שהרי על השולחן מונחים המצה והמרוו, ובשתיית הכוס הראשונה הוא רואה את כולם מסובין. אך כיצד הוא רואה שהלילה מטבילין שתי פעמים? אמנם, ההטבלה הראשונה הייתה בכרפס, אך ההטבלה השנייה היא בסוף סדר ההגדה, הטבלת המרוו בחרוסת?

זיתכן שבגלל שהחרוסת היא כואכל מרוכז ומתוק, שאין אוכלים אותו בדרך כלל, כבר בירד הבן מדוע היא נמצאת בקערה, והוסבר לו שהיא באה כדי להטביל בה את המרוו.

אך אפשר גם שמדובר בבן בוגר יותר, הזונר משנה שעברה את שתי ההטבלות, וכאן רוצה הוא להבין ולהעמיק. וזוהי המעלה היותר גדולה של השאלות, שאינן דק שאלות תמיהה של מי שאינו יודע כלל, אלא שאלות של בן בוגר, הרוצה להוסיף, להעמיק ולהבין יותר את עבודת ד' - אשרי מי שכר שואלים בניו!

הַסָּפֵר

מתנת חייב

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. מורגלים לפרש לשון הרי זה משובח שהנו ראוי לשבח על מה שהוא עושה. אמנם שמעתי ממו"ר הג"ר אליהו לופיאן זצ"ל דלשון משובח הוא כהלשון שמצינו יין משובח, ופירושו שהמספר נעשה על ידי הסיפור לאדם משובח יותר. וכן הוא משמעות לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה קנ"ז) שכתב וז"ל, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ובהודות לו יתברך על כל מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, עכ"ל.

וביאור הדבר, דע"ז שהאדם מרבה לספר ביציאת מצרים, הוא מתחזק באמונה, ומי שנתחזק באמונתו הרי הוא יותר משובח.

שני יסודות אלו הנזכרים בהגדה, שאף החכם צריך לעסוק בסיפור הפשוט של יציאת מצרים, ושעל ידי זה יזכה להתחזק באמונה ולהיות אדם משובח יותר, נראה שהם מפורשים בהפסוק בריש פרשת בא - ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתני בם וידעתם כי אני ה' (שמות י"ב). במה שכתוב וידעתם כי אני ה' - כלל גם המספר בתוכם, לומר דעל ידי הסיפור לבניו יגיע הוא עצמו לידעת ה' - הרי זה נעשה לאדם משובח באמונתו. ואל מי הפסוק מדבר - למשה רבינו, ואף אצלו אמרה תורה דמה שתספר באזני בנך ובן בנך את הדברים הפשוטים שארעו ושהיו, יהא אצלך חיזוק והשגה יותר בוידעתם כי אני ה'. הרי אפי' כולנו חכמים מצוה עלינו לספר וכו' וכל המרבה וכו' הרי זה משובח'.

הַסָּפֵר מִתְּנַת חַיִּיב

אותו שכתוב בשו"ע שצריך להאריך בא-ח-ד (סלכות קר"ש סי' ס"א סעיף ו'), וכך הוא נוהג גם בפסוק זה.

נשא ה"קדושת לוי" את כפיו למרום ואמר "רבנו של עולם מי כעמך ישראל" הלא זה כל התכלית של ליל הסדר וסיפור יציאת מצרים להגיע לקבלת עול מלכות שמים, וגדולי התנאים היו מסובין כל הלילה ומספרין ביציאת מצרים, עד שהגיעו לתכלית זו ואמרו תלמידיהם "הגיע זמן קר"ש של שחרית", ראה יהודי פשוט זה, אך בקושי התחיל את הסדר, וכבר הוא מאריך באחד כדרך שעושים בקר"ש. וחצריק הוסיף בדרך צחות "הגיע זמן קר"ש של שחרית" אותיות שחרית הם חכם, רשע, תם, ושאינו יודע.

עד שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן קר"ש של שחרית

חסידים מספרים על הצדיק הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצוק"ל סניגורן של ישראל שבדרכו מבית הכנסת לבילל הסדר היה מתעכב ומקשיב לעריכת הסדר של פשוטי העם מאחורי דלתות ביתם.

פעם אחת הקשיב לסדר של "יהודי פשוט" עם הארץ ושמעו אומר בהתלהבות יתירה א-ח-ד חכם, א-ח-ד רשע, וכך לכל אחד מארבעת הבנים, והוא נימק את מנהגו בפני בני ביתו, כי זוכר הוא מימי הילדות שאבא לימד

אלה שמע ק"י

הלכה ג ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה כו'

וכמו נ"י וכי"צ ויש שהוא משום ענינים שנתחדשו מחרי מתן תורה כמו קריאת מגילה וכי"צ ויש ענינים שהם להפקת רצון הבורא אף כי לא הטיל ולא הכביד בתורת חובה ככ"ז כאשר ראו ראשי הכנסיה כי זהו הפקת רצון הבורא לחופן היותר כלה התמיצו בזה וזהו אל תבזו כי זקנה אמן כו' והנה כאשר אנו רואין שהבורא יתברך הגיד בתורתו שלתכלית זה ילאו בחיפזון ומפני זה לזה כפסח וכשאר מצוות למען תזכר כו' כל ימי חיך תקנו אבותינו לזכור צפה מלא יציאת מצרים בכל יום ולהודות לו ע"ז. וזהו השלמת רצון הבורא יתברך [ועל כ"צ אחריו צירושלמי דלא מחזור] לכן מקרי דאורייתא והחמירו בהפיקו כאשר החמירו בהפיק דדברי קבלה לפי שיטת האחרונים [ועיין תוספות צ"ק דף פ"ט סד"ה לא מפסיד ואין כו'] ומלאו לשון דאורייתא על ענין כזה במסכת טענית דף כ"ח כלל דריש לאו דאורייתא כו' אבל הלל דתעבה כו' כדאורייתא דמי לשון רש"י וכן פירשו פוס' בחגיגה י"ח הא דאמר במס'ק אלא אפילו תשיע דאורייתא דלפי שיש לו סמך מדאורייתא

הארי המי כסיומן ע"י יא' האריך דייני הזכרת י"מ ויש לפקפק על דבריו כמה שהשיג על דבריו ז"ל. ודע כי חפשי בדברי רבינו בספר המנוח ולא מלאמי שימלא מצוות יציאת מצרים להזכיר בכל ימות השנה רק כליל ט"ו של גיבן דוהגדת לבנך ציום ההוא ומקרא דזכור יום הזה כו' הלא דבר הוא וכן בחיבורו לה הזכיר זה למנוח בפ"ט רק בהלכות ק"ש כהב כהן דמנוח להזכיר י"מ.

לכן אמיתא דעיקר מצוות י"מ להזכיר מקרא דלמען תזכור את יום לאתך מארץ מצרים פשטא דקרא מיידי בחודש האביב ועשית פסח ולא תאכל עליו חמץ כו' כי בחפזון יצאת כו' למען תזכור את יום לאתך וזהו או כפרש"י בחומש דע"י אכילת מצה ופסח תזכור יום לאתך כו' וכמו דלריך להזכיר מטעה עמלק ומקיים בפסח אחת לא תשכח דקראו או דלמען תזכור היינו ע"י מצוות תפילין וימים טובים שבהם אנו זוכרים יציאת מצרים ולכך לא כתיב בלשון זוויי ובה דקרי לה הגמרא דאורייתא היינו דיש תקנות חכמים שאין זה רק משום משמרת

א פעמים בכל יום קוראים קרית שמע בערב ובבקר שני ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום : ב ומה הוא קורא שלש פרשיות אלו והן שמע והיה אם שמוע וויאמר ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה צווי על ייחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר המצוות כולן ואחיו כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי על זכירת כל המצוות :

אלה שמע ק"י

אלה שמע ק"י

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל וכו' כנגד ארבעה בנים וכו'. בביאור המשך הדברים נראה, דהנה בחכמות העולם ספרי הלמוד של אותה החכמה שלומדים בה מחולקים לדבנות, לקטנים ומתחילים שיש בהם ראשית החכמה אשר נכתב בקלות כפי השגת הלומד, וכשגומר ספר זה לומד בספר אחר קשה יותר וכן הלאה, אבל בתורה הרי אותו החומש בו לומד הילד המתחיל בלימוד חומש, גם הענק בתורה מתעמק ועמל בו, וכל אחד משיג באותו החומש לפי השגתו הוא, ודבר זה הוא מנפלאות התורה, וזהו מה שאמר כאן ברוך שנתן תורה כנגד ארבעה בנים דברה תורה כל אחד לפי שכלו והבנתו.

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אהה"פ אפיקומן. ותמוה מאוד מה התשובה על שאלת החכם. וגם תמוה וכי ליכא שאר דינים בפסח רק דין-הקטן הזה שאחז"ל, ועוד הוא בסו"פ ואתחנן (ו, ב) כתיב שאלת החכם וכי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ויוציאונו ה' ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים וגו' ויוציאונו וגו' וצדקה תחיי לנו וגו' כאשר צונו. הרי תשובה ארוכה ואינו כלל מה שנוכח בהגדה, ונראה לבאר דתשובה הנזכרת בתורה ובהגדה חדא היא כאשר אבאר בס"ד בתנה בכל התורה אין לנו אלא מה שיוורו אותנו חכמי הרור ולא בפשטות הקרא, ורק ע"י חכמי ישראל אנו יודעין ביאור ופי' המקרא והלכות המצוה מה הוא תפילין מה הוא אתרוג איך למול ולפרוע איך לקשור ציצית, ולולא חכמי ישראל היינו ממשמשיין באפילה. והנה כמעמד ה"ס אמרנו נעשה ונשמע, ועכ"ז כפה עלינו הר כגיגית. והקשו החכם' (בשבת פ"ח) למ"ל כפיית הר הא אמרו ע"ג. ומתרג' המדרש תנחומא פ' נח דלא אמרו נוי"ג רק על תורה שבכתב ולא על תורה שבע"פ יע"ש. ומבואר בהקדמת החת"ס ליו"ד דעיקר מה שלא רצו לקבל היינו שיהיו מסורים ביד חכמים לא אבו, ולא רצו לקבל עליהם דברי חכמים מבלי שישמעו תחילה את דבריהם ומה שיסבול דעתם יקבלו ומה שלא ייטב בעיניהם לא יקבלו. לכן אמרו למרע"ה ושמענו ועשינו מתחילה נשמע ואח"כ נעשה. וע"ז כפה השי"ת אותם לקבל תקנת חכמים מבלי שיהרהרו אחריהם אפי' אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. נאמין ונכבד כי תכלית תקנותיהם ואחרית דבריהם ישגה מאד כי הכל מיר ה' עליהם השכיל, אבל קבלו זה שלא ברצונם. אמנם בימי מרדכי שעשה מעשים אשר לא ישרו בעיניהם כמשאחז"ל במגילה (י"ב ע"ב) אמרו ישראל ראו מה עשה לי יהורא דלא הרג רוד לשמעיה דאתילד מיניה מרדכי דמתנרי בהמן, ואח"כ בתשלום הנס ידעו והבינו כי מה

6

שהיה תחילה זר בעיניהם דמתגרי בהמן ולרעתם לא יפה עשה מרדכי, ראו אח"כ כי מן השמים הסכימו על ידו וגדלות ונפלאות עשה ה' ע"י מרדכי, או התחילו להאמין באמונה שלימה כי אין להרהר אחרי דברי חכמים כי את הכל הם עושים יפה בעתו ובזמנו וה' עמהם בכל דבר. ע"כ הדר קבלוהו בימי אחשורוש, ע"כ כתיב קיימו וקבלו מה שקבלו כבר עכ"ד המתוקים ע"ש.

מזה מכואר דלקיים המצות שצוה השי"ת צריכין לעשות רק כאשר יגידו לנו חכמי הדר, ואף שלפי ראות עיני האדם הי' נראה בעינינו לעשותו בדרך אחר או שלא לעשותו כלל שאינו לפי העת, או כיון שמעמו של דבר הוא מפני זה ע"כ כיון שלא שייך עתה טעם זה ממילא א"צ לעשותו, אבל כיון שחכמי ישראל אומרים שכך צוה לנו השי"ת או שכך נדרו ועשו סיוג וגדר לתורה אנו צריכין לשמוע להם מבלי מנרעת. ממילא מובן שאין אנו צריכין לעשות התורה והמצות מפני הטעם שאנו מבינים בו, רק כאלו הם חוקים וגזירות המלך בלי טעם, רק שכן צוה העליון ית"ש. וע"כ החכם שבא לשאול טעם העדות והחקים ומשפטים היינו שאביו יבאר לו טעמי המצות, כי חפץ הוא להבין בשכל מה שהוא עושה ולא לעשות בלא דעת. ע"ז משיב לו דע בני כי עיקר התורה הוא מה שצונו לנו חכמים ואין לנו לחקור על טעמים ורק כל מה שיצונו חכמי הדר אנו צריכים לעשות, ע"כ נקט דין קל דאין מפטירין, שכל אשר יצא מפי חכמי הדר אנו צריכין לשמור ולעשות כאלו שמענו מפי הנבוכה ואפי' אם יאמר על ימין שהוא שמאל והבן. בדבר זה הראה לנו השי"ת בעת יציאת מצרים שלא כאשר נדמה לאדם ונראה בעיניו הוא, רק הכל בהשגחתו ית"ש אף שהוא אינו רואה, דמרים שבא משה למצרים לעשות האותות והמופתים האמינו העם כי הכל מתנהג בטבע עפ"י מערכת השמים, ומי שמזלו רע הוא בשפלות ובצרות, אבל שיהי' הנהגת הטבע תלוי ביד הקב"ה שהוא מנהיג הטבע כרצונו זה לא האמינו, כי אמרו אין אנו מאמינים רק מה שענינו רואים. אמנם אחר שראו המכות והניסים והנפלאות שעשה משה רבנו ע"ה עפ"י ה', האמינו שלא כאשר האדם רואה בעיניו הוא, והאדם הוא עור ואינו רואה וטח מראות עיניו, והודו כולם שהכל מתנהג רק ברצון השי"ת אף שאינו נראה לעין כך.

וזה כוונת הכתוב שהבן החכם שואל מה העדות והחקים והמשפטים, שרוצה להבין טעמי המצות שלא יעשה כעוור, וע"ז משיב לו אביו דע בני כי לא כן הוא אשר האדם רואה בעיניו, כי היינו כמצרים וראינו נסים ונפלאות ומזה ידענו שאף מה שאין אנו רואין בעינינו הוא הכל בהשגחת השם לברו, ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה כלומר כאלו כל המצות הם רק חוקים שאין מבינים בשכל כלום רק לעשות כל המצות לפני ה'א' כאשר צונו מגזירת המלך שצוה לעשות ולא מפני טעם שאנו מבינים. ע"כ אנו לנו רק לשמוע לדברי חכמי הדר וכל אשר יצא מפיהם לא נסור ימין ושמאל אפי' על ימין שהוא שמאל אף שהוא נגד השכל שלנו כפי ראות עינינו. וזה הוא ממש התשובה שבהגדה אין מפטירין וכו' כמו שביארתי.

(אבני המקום, אבן שהם, אות נ"ט)

הגדה של פסח

הגדה של פסח

ליל שמורים

מד

מתחלה עו
המקום לענ
יי אלהי יי
אבי אברהו
אביכט את
וארבה את
ואת עשיו.
ירדו מצריכ

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא
יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, בעבור זה לא
אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.

ליל שמורים

יכול מראש חדש וכו'

זה קאי אקרא ד'והגדת לבנד' שסיים בו מקודם, והכי איתא במכילתא 'והגדת לבנד' יכול מראש חודש וכו' ע"ש, וכן הוא בנוסחת הרמב"ם ע"ש. ונבאר הדברים, דתנה יש להתפלא על פרעה שראינו דבמכות הקודמות נשפלה גאותו עד שאמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, ואיך נהפך לבו בקרבו במכת חשך שהעיו פניו במשה רבינו ואמר לו 'לך מעלי השמר לך אל תוסף ראות פני וגו'! וגם תשובת משה רבנו ע"ה שאמר לו 'כן דברתי משמע קצת שכונן דיבר? ויראה לי בבירור דהענין כן הוא, דכבר נתבאר במדרשים ובזוהר שהמצרים עבדו למזל טלה שהוא ראש המזלות, ומזלו הוא בחודש ניסן, ולכן צוה ה' לשחוט הטלה באמצע החדש בעצם תוקף המזל ולהורות כי גבוה מעל גבוה שומר, והמזלות הם בידו יתי כררין ביד החוצב.

ואיתא במדבש שכל מכה שמשנה חדש ימים. ולפי"ז היתה מכה ראשונה בירח סיון. וחשב פרעה בדעתו המשובשת שמפני שלא הגיע עדיין ירח ניסן שאז תוקפו של המזל שלו שעובד אותו, אבל כשיגיע מזלו יצא הוא. ולכן מכת חשך שהיתה בחדש אדר וידע פרעה שלא תגיע לו עוד מכה קודם ניסן לפיכך גבה לבו ורמו עיניו והעיו פניו. ומשה השיב לו כן דברת שבאמת עד ירח ניסן עודנה לא נתבררה תוקף ישראל, ואמר לו הקב"ה למשה רבינו עוד נגע אחד אביא על פרעה וגוי אחרי כן ישלח אתכם מזה, דכיון שהמכה תהיה בירח ניסן אז יראו ויבושו משברם.

וזהו שאמר הקב"ה 'החדש הזה לכם ראש חדשים' וביאורו, החדש הזה שפרעה ממתין עליו לכם ראש חדשים שבו יתברר שה' הוא האלהים וישראל הם למעלה מן המזלות, ולכן ראשון הוא לכם לחדשי השנה, שתמנו החדשים מניסן אף שהשנה מתחיל בתשרי. וזהו שאומר בעל ההגדה והגדת לבנד' 'יכול מראש חודש' תגיד להבן כח ה' וגדולתו שבו נתברר זה, 'תלמוד לומר ביום ההוא ביום י"ד בזמן שחוטו אלהי מצרים לעיניהם, 'תלמוד לומר בעבור זה' ולשון 'זה' משמע שהדבר מוכן לפניך ממילא, אין זה 'אלא בשעה שמצה ומרור מנחים לפניך' והיינו בליל חג הפסח, שמפני שאז נכנס יום ט"ו לחדש שאז עצם ועיקר תוקפו של המזל, ואז היה מכת בכורות וישראל אכלו את פסחיהם ואת המצה ואת המרור, דאז הוא הבירור היותר גמור שאין למעלה ממנו. וזה שאמר רק 'מצה ומרור מנחים לפניך' משום דקאי אזמן הזה, ועל זמן המקדש באמת נצרך לומר 'בשעה שפסח מצה ומרור מנחים לפניך'.

מתחלה עובד

שנו חכמים פמ
אובד אבי עד
'מתחלה עובד'
פרשה דארמי
הוא, שהרי יש
יותר טוב היה
האסורים ואח
מעוקצך ולא מ

האמנם אם ט
להודות לו ית
שמהגנות של
ויתבאר זה על
לסיג וגו' סיגי
וגו', וכנסתי
בתוך כור כן
שהכסף כשמע
ממנו הסיגים
בכור הצרות,
מבני ישראל ש
האומות גברה
כן היה גלות
נפש שירדו לכ
וזה נתבאר בפ

8

מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו

מאמר זה בא במשנה וגמרא פסחים (קט"ז א'), וצריך באור לאיזו כונה ומטרה בא כולו בעניני ההגדה, אשר אין לו כל יחש לענין יציאת מצרים. ואולי אפשר שרצה להקדים הסבר כללי על מה זה נגזר על ישראל בכלל כל ענין שעבוד מצרים וכל הקורות אותם שם.

והנה ידוע, דמחלה הבאה לאדם בתולדה מירושת אבות, שגם הם היו נגועים בה - מחלה כזו קשה יותר לרפאות מאשר מחלה הבאה לאדם ממקור גופו שלו עפ"י סבה שונה, ולמחלה כזו דיה רפואה קלה בערך.

והנה לוא היו ישראל עובדי ע"ז רק מרגשות נפשם במקרה ככל המקרים הי' באפשר לרפאם בקל ע"י עונש קל, ושבו לתעודתם ולקדושתם.

אבל מבינן שהם היו שקועים בע"ז עפ"י מסורת אבותיהם נשרש חטא זה בדמם ובנפשם והיו צריכים לרפואה עקרית וארוכה ונכבדה, כדי לעקר חטא זה מיסודו ושרשו ולוכך נשמתם, ורפואה זו הי' שעבוד מצרים וכל הנסחף מזה, עד מתו תורה והכניסה לא"י.

זהו שאמר בהתחלת הספור משעבוד ישראל במצרים, כי סבת כל קושי זה באה לרגלי שקועם של ישראל בע"ז עפ"י מסורת מאבותיהם עוד מומנו של תרה, והי' חטאם קשה ורפואתם קשה, כפי שנתבאר.

היו
אלה

מה, ו אמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. אמרו ו"ל שלהי מ' תענית, אר"א עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא, וכל אר"א מראה עליו באצבעו שנא' ואמר ביום ההוא וגו' ונשמחה בישועתו. ענין המאמר דבדרך המחול לסבב את האדם העומד באמצע המחול פנים ואחור הרבה פעמים, והנה כשרואין את האדם מלפניו מכירים אותו לפי קלסתר פניו, אך בשעה שעומדין מאחוריו אינו מכירו לפי פניו, ובכ"ז מכירין ומבינים אותו. כך המשיל כי לע"ל יסבבו הצדיקים בחקירתם מה שעבר על ישראל במשך הגלות הרבה צרות, ומתחלה ראו את השגחת ה' בבחינת אחור, מה שלא נראה כ"כ איד הוא משגיח על ישראל, ומציץ מן התרכיב ואח"כ עומדים מצד הפנים כ"י, היינו שרואין ויודעין בברור כי הוא אד השגחת ה' להיטיב עמם, וכן מסבבים עוד הפעם לחקור על עת צרה אחרת, וכך הרבה פעמים כמו מחול, לחקור על צרה וצרה. וע"ז הוא מביא מקרא מפורש, ואמר ביום ההוא, הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו, בעת הצרה התפללנו וקוינו אשר יושיענו, זה ה' קוינו לו, אינו מתחלה כי אם רחמים, נגילה ונשמחה בישועתו, שהגיע לנו מחמת אותה צרה שהגיענו, ואם לא היה החשך והאופל לא היה ה' אור לנו, ועתה צוה ה' ויהי אור³⁶.

הקב"ה
אלה
שפר
הקב"ה
ישראל
הוא
שעמדה

והיא שעמדה מאמר זה מתקשר למאמר הקודם 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הכוונה - אומר רבי יצחק אריאלי זצ"ל - לרכוש רוחני גדול יותר ממה שהיה להם קודם. על ידי הנסיונות במצרים - ביטול ע"ז, מסירות נפש על מצות פסח ומילה, ההכנה לקריעת ים סוף, מתו תורה, ועל הכל קושי הגלות, כל אלו צרפו את ישראל, ובוה יצאו ברכוש גדול של אמונה צרופה. עבדים משועבדים ושקועים בע"ז, הוכתרו

בתורה ובמצות ובהכרת אלקות, יחודו של עולם. וכן דרשו חז"ל: 'ברכוש גדול - אימתי גדול' בשעה שקיבלו את התורה" (שמות רבה א) ועל ידי התנערותם מטומאת עבודה זרה הוכשרו לקבל ביות הים: זהב וכסף - חמדת הגשמים, ולבסוף 'ודי זהב', ולא היה העולם כדאי להשתמש בוהב אלמלא בית המקדש (מיר). וכן מבואר במיר ש"רכוש גדול" - רכוש רוחני במשמע. והיא שעמדה; גירת הגלות והבטחת הגאולה שהיו בברית בין הבתרים, ושל 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', אף בלתי ראויים, הרכוש הרוחני הזה שרכשו - עמד לנו והחזיק את אבותינו ואותנו בכל הגלויות, שלא נאבד בגויים ונתערב בהם. ליל ברית בין הבתרים הוא ליל תשעה-באב, שאותו יום בשבוע חל גם ליל הפסח - 'השביעני כמוריים - בליל פסח, הרווני לענה - בט' באב' (איכה רבתי), שמהות הגלות והגאולה חד היא.

רבי יצחק אריאלי

הגרי צ"ל

צא ולמד

דרכי ההשגחה נסתרים מעין האדם

כתב הגר"א זצ"ל: "יעקב בלבן דוגמת ישראל במצרים, כמו שאמרו האבות הן סימן לבנים. גלות יעקב ואחר כך לקח את כל רכושו, וכן וינצלו את מצרים וכו'. ולכן אמרו בסיפור יציאת מצרים ודורש מארמי אובד אבי".

הגר"י לוינשטיין זצ"ל (מובא בספר "תפלת חנה") הביא דברים אלה של הגר"א וביארום: יעקב אבינו בא לבית לבן בבורחו מפני עשו אחיו כדי למצוא בו מקלט, לבסוף היה זה מקום בנינו. שם בנה את כלל ישראל על ידי ד' אמהות, ויצא משם ברכוש גדול. כך גם ישראל במצרים, תחילה היו במצב של "וימררו את חייהם" ולבסוף זכו לטובות הנשגבות ביותר. דווקא במצרים נבנה כלל ישראל! וכן מתוך חשכת גלות בבל זכינו לאור הגדול של תלמוד בבלי.

כך יאמר גם על תקופתנו. אף שלכאורה כלפי חוץ נראה שעם ישראל במצב של חורבן, האמת היא שעכשיו האומה נבנית, אמנם בבחינה נסתרת. ומכאן, שלעולם אין אדם יכול לדעת היכן הוא מקום הצלחתו האמיתית.

רעיון זה כלול במה שנאמר כאן "והקב"ה מצילנו מידם - צא ולמד מה ביקש לבן הארמי". הצלת ה' נסתרת מאתנו במקרים רבים, ואת זאת למדנו כאמור מירידת יעקב אצל לבן. וזהו אחד הלימודים מיציאת מצרים הנוגעים לענין החשקפה הכללית ואף לגבי הדרך בעבודת ה'. כי כל חיי האדם רצופים נסיונות והוא נדרש לעמוד בהם. וכל בנינו של אדם הוא דוקא על ידי ההתמודדות עם הקשיים וההתגברות עליהם, מתוך עמל של בחירה וכבישת הנטיה הטבעית.

הגרי צ"ל

ארמי אובד אבי

הטעם שצמחו מז"ל לדרוש את פרשת ארמי אובד אבי לקיום סיפור יצי"מ, הוא משום דעיקר החיוב של הסיפור צליל פסח, הוא חיוב של הודאה, וכמו שאומרים 'ולפיכך אכחנו חיבים להודות', ועיין ברמב"ם נסחמ"ל (מ"ע קנ"ז) דחלק מהחיוב של הסיפור צליל פסח הוא הודאה, וכן מבואר בתנ"ך (מ' כ"א) דבסיפור יצי"מ יש חיוב של הודאה, ופרשת צבורים כולה הודאה היא, וכמו דכתיב (דברים כו, ג) 'הגדתי היום לה' אלקיך, ובתרגום יונתן צ"ע 'ואודינא', וגם ההגדה עיקר שמה הוא על שם הודאה.

והנה מלינו שינוי אלל בעל ההגדה, ולפעמים הוא אומר 'מלמד', כמו דאיתא, זיגר שם, מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, אף שהוא מציא אח"כ פסוק על כך, 'שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ צאנו, וכן זיהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מלויים שם'. ולפעמים בעל ההגדה אומר 'כמו שנאמר', כמו 'צמתי מעט כמו שנאמר בשבעים נפש', וכן הרבה, וז"ל.

ונראה לנאר, דמלמד היינו שמוכה מתוכו של הפסוק את הענין הנלמד, כמו זיגר שם.

מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, דעלם המלה זיגר מלמד ומוכה מתוכו שכוונתו של יעקב לא היתה להשתקע במצרים, וכן זיהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מלויים שם, דעלם זה שהיה להם שם אומה מלמד שהיה צהם כל הסממנים של אומה מסוימת לעלמה, שלא שינו את שמש ולבושם ולשונם.

אולם כשאומר בעל ההגדה כמו שנאמר היינו שחין הכמו שנאמר מפורש בגוף הפסוק, אלא אדרבה לריך פסוק אחר שיגלה את הפירוש בחיבה האמורה צפ' ארמי אובד אבי, צבחינת צא זה ולימד על זה, וכמו צהנ"ל 'צמתי מעט כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותינו מלרימה', דהפסוק שכתוב צו צמתי מעט, אינו מגלה כמה היו היורדים למצרים ושהיו שבעים נפש, אבל צא זה הפסוק של שבעים נפש ולימד דצמתי מעט היינו שבעים נפש, וכן מה שנאמר בעל ההגדה, זיענונו כמו שנאמר וישימו עליו שרי מקיס למען ענותו בצבלותס', היינו כי צפסוק זיענונו לא מפורש מה היה העינוי, עד שלומדים מהפסוק השני של למען ענותו בצבלותס, שזה היה עינוי לשם עינוי ולא לשם שום תועלת אחרת, אלא כפשוטו למען ענותו בצבלותס.

The Egyptians did evil to us as it says come let us deal wisely with them

Them to Us, or Us to Them?

The Haggadah's choice of this elaborating verse here seems most puzzling.

The phrase that the Haggadah is currently discussing refers to the Egyptians being evil to us, in which case we would have expected the verse cited to be one of the many that describe the evil things that they did to us. Instead, the Haggadah cites a verse that, if anything, describes their fears of the evil that we might do to them!

To gain an insight into the intent of the Haggadah here, we must first note that this phrase "and they were evil to us" is itself somewhat difficult to understand:

The entire phrase seems redundant, for it describes their evil in a rather general and undefined way. What does this phrase tell us that will not be described in a much more detailed and meaningful fashion as the verse continues?

Additionally, the words וירעו אותנו themselves are actually not so easy to translate in a straightforward manner. Apparently, they mean to say "they did evil to us," but the way to say that in Hebrew is וירעו לנו! Indeed, this is the phrase the Torah uses elsewhere in describing the Egyptians' treatment of the Jewish People.⁹⁶ If we are to translate the words וירעו אותנו accurately, it will emerge as saying they made us evil. Is this true, and if so, how?

As Pharaoh considers his plans for the Jewish People, he knows that in order to achieve his goal, he will need the support of his nation and the understanding of the nations in the region. To spontaneously single out a group of people for persecution may lead to feelings of unrest among his citizens and neighbors. How will Pharaoh create an atmosphere that will be conducive to complicity among his people in implementing such atrocious policies of persecution against an innocent people in their midst?

The solution to this problem is: וירעו אותנו — they made us evil, i.e., they portrayed us as an evil People who were only looking to exploit the weaknesses of the gracious host country in order to take over when the time was right. Looked at in this way, any countermeasures against this dangerous and subversive people would be no more than those of a faithful monarch defending the interests of his people. This was all the idealistic justification necessary to pave the way for national sympathy and complicity in his plans for the Jewish People.

Therefore, the Haggadah attaches to the phrase וירעו אותנו the verse that describes the meeting where Pharaoh voices his concerns that the Jews were set to take over his country, and "makes them evil." This phrase is thus the prelude for all the persecution detailed in the rest of the verse, and in the ensuing verses.⁹⁷

יד 307
From Darkness
to Destiny
R. Boroskein

כ"ת ב"ק
RME

מהמצריים ע"י שחומסין וגזולין מן המצרים ונוטלים רבית וכדומה. וע"כ הבה נתחכמה לו פן ירבה גוי וישימו עליו שרי מסיים. הנה כשעלה בדעתו להרע לישראל והוא ברשה גדולה להרע לעם הנם על לא דבר ע"כ התחכם להציע לפני השרים יועצי המלוכה רשעת בני ישראל וכי תכונת לכם לא טוב וכי אין אמן בהם לא בענייני כלל המדינה ולא בענייני הנוגע להמצריים בפרט. והוה שהציע לפניהם הן עם ב"י רב ועצום ממנו. עצום נאמר על קניית נכסים וממון וכמו כי עצמת ממנו מאד. ואמר להם שהעשירות של ישראל הוא ממנו כלומר

ו"אמר מלך מצרים לעמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה גוי וישימו עליו שרי מסיים. הנה כשעלה בדעתו להרע לישראל והוא ברשה גדולה להרע לעם הנם על לא דבר ע"כ התחכם להציע לפני השרים יועצי המלוכה רשעת בני ישראל וכי תכונת לכם לא טוב וכי אין אמן בהם לא בענייני כלל המדינה ולא בענייני הנוגע להמצריים בפרט. והוה שהציע לפניהם הן עם ב"י רב ועצום ממנו. עצום נאמר על קניית נכסים וממון וכמו כי עצמת ממנו מאד. ואמר להם שהעשירות של ישראל הוא ממנו כלומר

(11)

הערה חשובה

חשך

ידועים דברי רש"י בתחלת פרשת בשלח, על הפסוק "וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים": "דבר אתה חמשים - מחמשים, אחד מהמשה יצאו, וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפלה". כלומר, רק חמישית מתוך כלל בני ישראל יצאו ממצרים, וכל השאר, שהיו אף הם רשעים, מתו במצפת חשך.

שאל אותי פעם יהודי אחד שאלה יפה: כיצד יתכן שכל האנשים הללו מבני ישראל לא חזרו בתשובה, בראותם את אשר עשה השי"ת לפרעה ולמצרים? היאך אפשר להסביר את העבדה שגם לאחר כל עשר המכות, וכל הנסים ונסוי הנסים שהתלוו אליהן, עדיין היו כל כך הרבה אנשים מבני ישראל שהרשיעו את דרכם, ולא חזרו בתשובה, עד שלא זכו לצאת ממצרים?

ומה שיותר קשה, שהשי"ת הכביד רק את לבו של פרעה, אבל לבם של ישראל לא הכביד, ומדוע, אם כן, לא לקחו מוסר ממה שראו אצל המצרים?

"מהצורה שבה אתה מציג את השאלה, נראה שיש לך גם תשובה לכה", אמרתי ליהודי ההוא, שאכן השיב לשאלתו הנכונה.

"אפשר ללמד מכה", השיב האיש ואמר, "שכאשר המכות נחתות על האדם שממול, אין זה מדבר אל האדם עצמו, הממשיך לחשב ש'לו זה לא יקרה'.

"נכון שהשי"ת הכה את המצרים וגרם להם לסבול ולענויים קשים, אבל כל זמן שהאדם אינו מרגיש זאת על גופו הוא, קשה לו לחוש את האמת שבמכות הללו".

והדברים נכונים.

זה גופא צריך האדם לשים אל לבו, ולחשוב כיצד יוכל ללמד מוסר ממה שקורה אצל השני? הרי הרשעים מתוך בני ישראל שהיו במצרים, שראו את עשר המכות ולא לקחו מוסר, נענשו!

כי לא ירצה ה' במות המת, כי אם בשונו מדרך וחייה. הקב"ה אינו מעגן להעניש את הרשעים, אבל הוא דורש שיתבוננו בפעשה סביבם, וילמדו מכה הם נתבועים לעשות, ובמה הם צריכים לשפר את מעשיהם.

אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו

יש להודות על הגשמיות כעל הרוחניות

במכילתא (יתרו א) עה"פ "ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים", אמר ר' פפיס, בגנות ישראל הכתוב מדבר, שהרי יש שם ששים רבוא בני אדם ולא עמד אחד מהם לברך למקום עד שבא יתרו וברך למקום, שנאמר "ויאמרו יתרו ברוך ה'", ע"כ. ואף שאמרו שירה, משמע ש"ברוך" הוא מדריגה גדולה יותר. ותמה מן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, מדוע באמת לא התעוררו "ששים רבוא בני אדם" דור דעה, לומר "ברוך", עד שבא יתרו. מסתמא טעמם ונימוקם עמם, אלא שטעו בו, ומה היה חשבונם.

ויש לומר כך, כי לפעמים נושא האדם עיניו לדברים גדולים ורמים, ויודע שיש לברך ולהודות עליהם, ומיחל לבואם כדי להודות ולהלל, ואינו משים אל לבו שבתוך כך מסובכהו השי"ת בחסדים פעוטים לאין ספור, שעל כולם יש לו להודות ולברך.

וזה אשר ארע לדור המדבר. דוקא משום היותם דור דעה, ונשאו עיניהם להתגלויות אלקיות, ואמרו שירה על השראת השכינה בים, והתקשרו ונטהרו לקראת קבלת התורה,

דוקא משום כך לא החשיבו את ההצלה הפשוטה והגשמית, וניסי המן והבאר, לשאת עליהם תודה וברכה. ויתכן שאדרבה, כסבורים היו שאין להודות עליהם כשלעצמם, ושההודאה עלולה להתפרש כזלזול לרוחניות, שכאלו מחשיבים הם את הגשמיות כאשר הרוחניות לנוכח עיניהם, ואינו הגשמיות כנגדה אלא כשרגא בטיהרא.

ובאמת טעות היא, והאדם הגדול ביותר חייב להודות גם עבור הדבר הפעוט ביותר, ולהכיר חסדי שמים בכל דבר. ולומר ברכת "שהחיינו" על פרי חדש כשם שאומרה על מצוה רוחנית ונעלה!

בני ישראל טעו בכך, ודוקא יתרו, שלא היה במדרגה גבוהה כמדורגתם - ומשום שלא היה בה - בירך ונתן תודה עבור הגשמיות, על המן והבאר, והגאולה מבית עבדים. ויתכן שזלזלו בו בגלל הבנתו זו ודרגתו זו, אבל ר' פפיס השמיענו שהאמת היתה אתו, ויש להודות על כל פרט ופרט, הן ברוחניות והן בגשמיות. וכמה מעלות טובות למקום עלינו, שהאכילנו את המן - ונתן לנו את השבת ואת התורה: להודות על המן הגשמי כעל השבת והתורה הרוחניים!

כשהקב"ה נתן לאדם בן, הכל שמחים בשמחתו ומברכים אותו שיזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים, הכל רוחניות. אבל אין לשכוח להודות להקב"ה גם על הפשטות והגשמיות, שהשי"ת נתן לו בן לרוות ממנו נחת. ויתכן שמשום כך הבן הראשון מארבע בנים המוזכר בתורה, הוא זה השואל "מה העבודה הזאת לכם", שהיא שאלת הבן הרשע, וכתיב שם "ויקוד העם" על בשורת הבנים (שמות יב, כו, וברש"י). להורות שיש להודות על הטובה שבבנים גם כשלעצמה, בלא להתייחס למדרגתם ברוחניות. וכן בכל טובה וטובה, יש להודות עליה בכל בחינותיה, הרוחניות - והגשמיות!

The broken matzah is raised and shown.

This *Matzah* is eaten for what reason? It is because the dough of our ancestors did not have time to become leavened before the King of the kings of kings, the Holy One, blessed be He, revealed Himself to them and redeemed them. Thus it is said: "They baked *Matzah*-cakes from the dough that they had brought out of Egypt, because it was not leavened; for they had been driven out of Egypt and could not delay, and they had also not prepared any [other] provisions." (Ex. 12, 39)

The maror is raised and shown.

This *maror* is eaten for what reason? It is because the Egyptians embittered our ancestors' lives in Egypt, as it is said: "They made their lives bitter with hard service, with mortar and with bricks, and with all manner of service in the

of their banquet. Let others laugh at the comical Jew who tells himself he is a king while he is being tormented. We know it is true. Life is bitter, but we have dipped it into the sweetness of *haroset*. Hence, as we come to *Pesah* this year and every year, we relearn our lesson. Many of us enter the holiday burdened with a secret sigh, a heavy heart, a distracted mind, and a soul sorely troubled. Yet, as Jews, we shall look for the sweet, we shall perform the *tibul maror be-haroset*, the dipping of the *maror* in the *haroset*, and experience by sheer will the *simhat yom tov*, the happiness of the holiday.

But the message of *maror* is more than just the awareness of the bittersweet taste of life, more than just the idea that every black cloud has a silver lining. What *maror* wants to tell us is that misery is not meaningless, that pain is not pointless punishment, that human anguish has larger dimensions, that the bitter leads to the sweet. In fact, without the foretaste of *maror*, *haroset* loses its value. There can be no sweet without bitter, no light without darkness before it, no joy without prior sadness. There can be no wealth without poverty, no faith without doubt, no freedom without slavery, no redemption without exile. A people that dips *maror* into *haroset* and makes a *berakhah* over it is defeated neither by fate nor by foe. A folk that can find the mellow in a morsel of misery can drive away the darkness with its own light, the outer sorrow with the inner joy.

מגביה את המצה הפרוסה ומראה למטובים.

מַצָּה זוּ שְׂאֲנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצִקָּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מְלִכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְגֵאֱלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עִגְתַּת מִצּוֹת, כִּי לֹא חֲמִץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמָה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. (שמות י"ב, ל"ט)

מגביה את המרור ומראה למטובים.

מְרוֹר זֶה שְׂאֲנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁמְרוֹרוֹ הַמִּצְרַיִם אֶת־חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת־

מְרוֹר The *maror* that we eat at the Seder is more than just a vegetable recalling the hard times inflicted upon our remote ancestors in ancient Egypt. It is the very symbol of human anguish through all the ages, and what we do with the *maror* is an expression of the Jewish philosophy of suffering as it issues out of the historical experience of the Jewish people.

Consider how astounding is our attitude towards this piece of food and how it speaks volumes to us. We do not weep when we eat it. We take this *maror*, this morsel of misery, and we recite a *berakhah* over it, as if to say, "Thank you, God, for the miserable memory!" We then take this bitter herb and dip it into *haroset*, the sweet paste of wine and nuts and fruit. Life, we say in effect, is neither all bitter nor all sweet. With rare exceptions, it is bittersweet, and we ought not to bemoan our fate but to bless God for it.

Ever since Adam and Eve ate of the Tree of Knowledge of Good and Evil, our Kabbalists taught us, good and evil are comingled, and life offers us neither pure, unadulterated goodness nor pure, unredeemable wickedness. The pessimist deplores the bitter and the bad that corrupts the sweet and the good. The optimist is delighted that the sharp edge of bitterness is softened with sweetness, that there is some good everywhere. That is why when the Jew, the eternal optimist, dips his *maror* into the *haroset*, he makes a *berakhah*.

That too is why when we celebrate the *zeman herutenu*, the season of our liberation, we lean and recline as did ancient Roman noblemen while partaking

קכד

הגדה של פסח

שמן הטוב

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל ולשבח וגו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו

גם זה החרוז בא במשנת רבן גמליאל אומר (פסחים קטז): כל שלא אמר שלושה דברים וכו'. ובא אחר 'בכל דור ודור חייב אדם' ומאי-פברושן של 'לפיכך אנחנו חייבים' מהו הסיבה המחייב 'לפיכך'. ועוד יותר צריך להבין דלכאורה צריך להזהר כשמשבחים את הקב"ה כהא דאיתא (ברכות לג:): ההוא דנחית קמיה דר' חנינא, אמר האל הגדול הגיבור והנורא והאדיר והעוז והיוראי החזק והאמץ והודאי והנכבד, המתין לו עד דמסיים, כי סיים אמר ליה 'סיימתינהו וכלוהו שבחי דמרך', למה לי כולי האי, אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפילה לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת. משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו, עכ"ל הגמרא.

והיינו דזה ממצט כבוד שמו יתברך כשאתה מונה כמה שבחים ולא יותר וכן הוא כשבא להודות ולהלל להקב"ה צריך מאוד להזהר שלא יזכיר עצמו במנין השבחים ועי"ז בא למצט כבודו יתברך ח"ו בשעה שהוא רוצה להללו, אלא דזה תלוי אם הנס נעשה לעצמו או שהוא רק ראה את הנס שנעשה באחרים, דאם הוא בעצמו זכה לנס אז לא חל הטענה של 'סיימתינהו וכלוהו שבחי דמרך'. ולפי זה מובן המשך המשנה וכן הלפיכך, דכיון דאמר המשנה בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים א"כ הוה הנס דיציאת מצרים כאילו שנעשה לו, 'לפיכך' אנחנו חייבים להודות להלל וכו' דכיון דהוא בעל הנס עצמו לא שייך החשש 'סיימתינהו וכלוהו שבחי דמרך'. וזהו מה שאמר במתני' כיון דאמרנו דלא רק גאל את אבותינו אלא גם אותנו א"כ כיון דאנו בעלי הנס אין חשש של מיעוט בהודאה וסיום השבחים.

ובאמת מצאנו בכעין זה בהא דכשהיו בני ישראל על הים ומצרים נוסע לרדפם ונושעו ואיתא בגמרא (מגילה י:): ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין ביים ואתם אומרים שירה. ומקשין העולם א"כ איך אמרו בני ישראל את השירה הזאת של אז ישיר בשעה שמעשה ידי טובעין ביים.

הגדה של פסח

קכה

בשו"ע (תע"ג ס"ו) וכשיגיע ללפיכך, מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל. - וברמ"א ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו, ואז יכסה הפת. - עיין בהגהות מיימוניות (בנוסח ההגדה של הרמב"ם או"ק ג:) כאן נוהגין כל אחד להגביה כוסו בידו עד סוף לפיכך. אכן נראה לאוחז בידו עד גאל ישראל ועד שבירך בורא פרי הגפן ושותה, וכן נהג מהר"ם ז"ל. - ועיין ברבינו מנוח (הל' חו"מ או"ק ה) ומנהיגו להגביה את הכוס בידינו מלפיכך עד גאל ישראל לפי ששירה היא ויפה לאומרה על היין.

אוחז הכוס בידו ויש נוהגין להגביהו ויכסה המצות עד שירה חדשה הללויה ויש נוהגין עד גאל ישראל

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלם. למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחרות. מגוון לשמחה. ומאבל ליום טוב. ומאפלה לאור גדול. ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה: (משנה פסחים קטז):

שמן הטוב

ותירץ הגאון רבינו חיים מוולאזין זצ"ל דכיון דבני ישראל הם בעלי הנס בעצמם שנושעו עכשיו אין עליהם טענת מעשה ידי טובעין, דמי שהוא בעל הנס בעצמו יכול לומר שירה ולהודות ולהלל עד שידו מגעת ואין לו לחשוש דלמא לא יאמר די מספיק כיון דהוא בעל הנס יכול לומר מה שהוא מרגיש ומסיק. ולכן כיון שבני ישראל נושעו ע"י הקב"ה יכולים לומר שירה אפילו בשעה שמעשה ידי טובעין ביים. וכן הוא מה שאנו אומרים לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל ולשבח לפאר לרומם וכו'. דכיון שבקטע שלפניו אמרנו לא את אבותנו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו א"כ יש לנו להודות ולהלל כיון שאנחנו משיגים את הנס ואין עלינו שום חשש ח"ו שנמצט בכבודו יתברך שמו.

מוציא מצה

בערוב ימיו, כאשר היה הצדיק רבי חיים מצאנז, בעל ה"דברי חיים", זקן וחלוש היסב אל שלחן הסדר ועמו ישבו בניו ונכדיו וכל משפחתו. קשה היתה על הרבי האכילה אולם כאשר הגיעו ל"מוציא מצה" ברך ואכל את המצה במסירות נפש באומרו: מבקש אני ללמד את כל צאצאי שחייבים למסור את הנפש ממש כדי לקיים מצוה מן התורה! לאחר מכן נטל הרבי את המרור, אכלו ואמר: מבקש אני ללמד את כל צאצאי שחייבים למסור את הנפש ממש לא רק כדי לקיים מצוה מן התורה, אלא גם כדי לקיים מצוה מדרבנן! לבסוף נטל הרבי מצה ומרור ל"כורך", אכלם בשארית כוחותיו ואמר: מבקש אני ללמד את כל צאצאי שחייבים למסור את הנפש ממש אפילו כדי לקיים מנהג!

ה' 38
סוף
73/72

ONCE I WAS YOUNG, AND NOW I AM OLD, YET I HAVE NEVER WATCHED
A RIGHTEOUS MAN FORSAKEN OR HIS CHILDREN BEGGING FOR BREAD

This line, from Psalms 37:25, has often raised questions. Surely throughout history there were times when the righteous were forsaken? Indeed this is one of the questions that, according to the Talmud, Moses asked God: "Why do the righteous suffer?" (Berakhot 7a) The English writer Edmond Blunden wrote a poem, "Report on Experience," on this theme:

I have been young, and now am not too old;
And I have seen the righteous forsaken,
His health, his honor, and his quality taken.
This is not what we were formerly told.

I once heard a beautiful explanation from Rabbi Moses Feuerstein of Boston. The key phrase of the verse is *lo ra'iti*, standardly translated as "I have not seen." The verb *ra'iti*, though, occurs twice in the Book of Esther with a quite different meaning. "How can I bear to watch (*eikhakha ukhal vera'iti*) the disaster that will befall my people? And how can I bear to watch the destruction of my family?" (Est. 8:6). The verb here does not mean "see." It means "stand by and watch, be a passive witness, a disengaged spectator." *Ra'iti* in this sense means seeing and doing nothing to help. That, for Esther as for the Psalmist, is a moral impossibility. We may not "stand idly by the blood of our neighbor" (Lev. 19:16). We are our brother's keeper.

ה' 38
Rabbi
Jonathan
Saebis

Translated thus, the verse states: "I was young and now am old and I have not merely stood still and watched when the righteous was forsaken and his children forced to beg for bread." Read this way, not only does it make sense. It also emerges from the core of Jewish sensibility. It ends the grace after meals with a moral commitment. Yes, we have eaten and are satisfied. But that has not made us indifferent to the needs of others.

The conclusion of the meal, so understood, echoes the opening of the seder service with its invitation to "all who are needy - come and eat." Maimonides writes about the command to rejoice on the festivals: "And while one eats and drinks himself, it is a duty to feed the stranger, the orphan, the widow, and other poor and unfortunate people, for he who locks the doors of his courtyard and eats and drinks with his wife and family, without giving anything to eat and drink to the poor and bitter in soul - his meal is not a rejoicing in a divine commandment but a rejoicing in his own stomach.... Rejoicing of this kind is a disgrace to those who indulge in it" (*Hilkhhot Yom Tov* 6:18).

ואתא שונרא

The Baal Haggadah describes what looks like a scene of victimization, with the seemingly defenseless cat complaining bitterly at being bitten by the dog. Yet the truth of the matter is that the cat is really the instigator of all the trouble, and is not a victim at all. And the dog only sought to redress a wrong out of a sense of justice, since he witnessed the cat biting the innocent kid; thus even though the dog looks like an aggressor, he is actually the righteous one. From this we learn that he who cries loudest is not always the innocent party. But it takes a discerning eye to sort out truth from illusion and right from wrong.

Comments
Desah
Sealer
Haggadah

This principle is illustrated by the following story. Once a battered and pathetic looking man staggered into the *Bais Din* of Rav Shmuel Salant, Chief Rabbi of Jerusalem. With blood streaming from his face he cried out, "Rebbe, look what Yankel did to me. Punish him. Take away his *chalukah* money. He is a *rasha*, a wicked person!" Rav Shmuel quickly turned to his *shamash* and told him to go at once and find Yankel to see if he was still alive. The *shamash* did as he was instructed, and when he returned he related to everyone in attendance that he had indeed found Yankel lying half dead in the street outside and had needed to rush him to the hospital in order to save his life. "How did you know" they asked Rav Shmuel, "that Yankel's life was in danger?"

Answered the Rav, "If he himself did not come to complain about the other man, then I figured that it could only be because he was either dead or dying."

This should be a lesson to us, that oftentimes we pity the one who seems to be the underdog, when in truth he is the perpetrator of the crime. His appearance or the impression he made on us fooled us and led us to make a wrong assessment of the situation, just as we observed with the cat and dog in גריא.